

CYKlickÝ A LINEÁRNY ČAS. VÝZNAM KRISTA

Máme tu odvahu uvažovať o najvyšších témach, ako sú vzkriesenie alebo cieľ dejín, aké ľudstvo vždy iba tušilo. Aj pre učiteľov cirkvi boli tajomstvom, vecou viery alebo filozofickej intuície. Uzavrime našu angelológiu náčrtom kristológie. Kto je Kristus? Aký je jeho vzťah k anjelom a tu opisovaným kruhom času?

Najprv si všimnime, že **archanjel Slnka Michael má zo všetkých siedmich archanjelov ku Kristovi najbližšie**. V prvých troch storočiach bola dokonca rozšírená náuka, ktorá stotožňovala Krista s Michaelom. Po tom, čo ju nicejský koncil (325) zavrhol, pretrvávala už len v heterodoxných prúdoch kresťanstva. Pravoverní otcovia sa priklonili k názoru, že aj najvyšší z anjelov je len stvorením, zatiaľ čo Syn je rovnakej podstaty so Stvoriteľom. Kristus je predurčený spoluvládať a nielen vykonávať Božiu vôľu. Udalosť vtelenia je na rozdiel od zjavení anjelov jedinečná.

No raná kristológia je aj tak angelomorfná, pretože Kristova a Michaelova rola sa obsahovo prekrývajú: povedú posledný boj proti silám zla a v súdny deň vzkriesia spravodlivých k večnému životu (porov. Dan 12:1-3, 1Tes 4:16). Kristus preberá funkcie slnčového anjela ako nebeského veľkňaza, vojvodu a posmrtného sudcu v eschatologickom čase. Preto aj luteránska exegéza kolísavo vykladá biblické verše o Michaelovi tak, že niektoré z nich hovoria vlastne o Kristovi, a nie len o archanjelovi (Zjv 12:7). Adventisti siedmeho dňa či svedkovia Jehovovi zase veria, že Michael je len meno Krista pred vtelením a po jeho nanebovstúpení. U pravoslávnych a katolíkov ide o súčinnosť: Michael je ten, kto „kráča pred Kristom“ alebo je „Kristovou tvárou“; skrze vodcu anjelov presvitá do stvorenia najvyšší zámer – plán spásy.

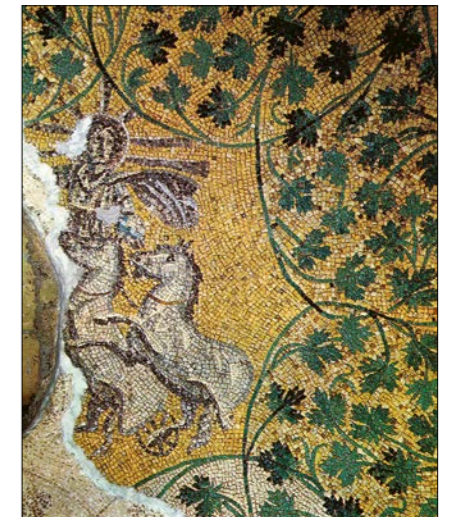
„*Sám Ježiš Kristus mal byť podľa gnostickej tradície slnečným kniežatom, ktoré prišlo na zem zo slnečných sfér*“.^{Podborský} Príbehy z evanjelií vyzdvihujú solárne motívy: napríklad bdenie a oslobodzujúcu moc pravdy (Mk 14:38, Jn 8:32). Kristus má moc odpúšťať hriechy a očisťovať ako Apollón; uzdravuje a vyháňa démonov ako iné slnečné božstvá (Mt 8:16, Mk 1:34). Ožil v smrti ako Oziris a prešliapal cestu k večnému životu pre všetkých, čo ho nasledujú (Jn 11:25). Kristov zostup do pekiel je klasická cesta Slnka podsvetím, kde sa konfrontoval so zlom a zvíťazil nad ním (1Pt 4:6). On je „*svetlo sveta*“ a pri premenení na hore zjavil učeníkom svoju skrytú podobu, v ktorej sa skvie ako slnce (Jn 8:12, Mt 17:2).

Ranokresťanské texty často prirovnávajú Krista k slnku. V Kristovi sme videli Slnko putovať po zemi (Ján Zlatoústý). On je naším „*novým slnkom*“ (Ambróz); je tým „*slnkom spravodlivosti*“, ktoré prorokoval Malachiáš (4:2). Pravým, duchovným Slnkom, na ktoré nech myslí kresťan počas slnečných sviatkov – na rozdiel od pohanov a manichejcov, čo sa klaňajú fyzickému slnku a vidia v ňom Krista (Augustín). Krista prirovnávajú k slnečným zvieratám – je levom z kmeňa Júdovho a pravým fénixom (Zjv 5:5). Klement Alexandrijský dokonca hovorí o Kristovi, ktorý vedie svoj voz po oblohe – takto so záprahom bielych koní a lúčovou korunou (ako Hélios) bol zrejme vyobrazený aj na mozaike z 3. storočia v krypte pod bazilikou sv. Petra.

V ranokresťanskej ikonografii Kristus splyval so synmi a bohmi Slnka, Orfeom či Apollónom: „*Dôkazom toho je obraz Krista-Orfea, veľmi rozšírený v 3. storočí, alebo Krista-Slnka a či Apollóna na slnečnom voze, ako ho vidíme na klenbe hrobky Iuliovcov*“.^{Pijoan} Dvanásť učeníkov pripomína znamenia a ich

William Holman Hunt: Svetlo sveta, 1852.

Kristus ako Hélios na slnečnom voze. Rímska mozaika z 3. stor.

Kristus ako Slnko uprostred zverokruhu. Taliansky rukopis z 12. stor.

Slnčné halo.

Enrico Reffo: Dvanásť apoštolov, 1914.

učiteľ sa občas zobrazuje ako Slnko uprostred zverokruhu. Táto solárna symbolika sčasti pretrvala dodnes. Typická schránka na hostiu (monštrancia) má tvar slnka: hostia predstavuje slnečné mystérium transsubstanciácie, premenené telo Pána. Slnko zastupuje Krista aj v erbe súčasného pápeža Františka.

Symbolom kresťanov sa stal kríž, ktorý bol v predkresťanských časoch znakom Slnka. Nie ten kríž, na akom visí Ukrižovaný a Rimania na ňom popravovali zločincov; ale rovnoramenný kríž (tiež vpísaný do kruhu) je prastarým slnečným symbolom – ten sa niekedy stáva viditeľný na nebi ako *halový jav*, pričom zároveň duši pripomína rovnováhu ducha a hmoty, ktoré sa pretínajú v ľudskom srdci. Takým krížom symbolizovali svoje slnečné božstvo už aj Babylončania, Kassiti či Sámovia za polárnym kruhom. Zdobí päťtisíc rokov staré hrobky v Iráne a už vtedy asi znamenal nádej na vystúpenie z tône smrti.

Kresťania sa na sklonku antiky nejednému pohanovi javili jednoducho ako uctievači Slnka. Svätili nedeľu, deň Slnka, a premenovali ju na deň Pána (gr. *kyriaké*, tal. *domenica*, šp. *domingo*), pretože Kristus vstal z mŕtvych v nedeľu na svitaní (Mk 16:9). Modlili sa obrátení k východu, kam bolo nasmerované kňazište kostolov, lebo aj druhý príchod Krista sa očakával z východu. Kristovo narodenie oslavovali na zimný slnovrat – v ten istý deň, keď sa narodili aj ďalšie slnečné božstvá ako Sol Invictus a Mitra. Mitraisti taktiež svätili nedeľu a verili, že Mitra vzkriesi mŕtvych a oddelí dobrých od zlých. Mitraistický rituál sa podobal na kresťanské obrady: omývanie vodou pri zasväcovaní pripomínalo krst, podávanie chleba s vínom sväté prijímanie. Tertulián a ďalší cirkevní otcovia si také nápadné analógie vysvetľovali ako lesť diabla, ktorý napodobňuje božie sviatosti v pohanských kultoch, aby zmiatol veriacich.

Solarizácia kresťanstva vyvrcholila v michaelskom období okolo roku 300 vo všeobecnom prílive slnečných kultov. Nedeľa sa stala dňom pracovného pokoja, Vianoce sviatkom narodenia a prevládol kríž, lebo prví kresťania predtým používali iné symboly (rybu, kotvu, kríž tau). Konštantín Veľký uvidel v predvečer rozhodujúcej bitky na slnku Kristov monogram a v noci mal sen, že v tom znamení zvíťazí. Cisár sa vlastne neobrátil, teda nedal prednosť Kristovi *namiesto* slnečného boha, ale uveril, že ide o tú istú bytosť, a oba kulty cielavedome synkretizoval. Celá predkresťanská a mimobiblická symbolika Slnka sa preniesla na Krista. Duch času tak vtlačil svoju pečať kresťanstvu vo chvíli triumfu.

Kto je vlastne Kristus? Kresťania 1. storočia ho pochopili v termínoch stredného platonizmu ako Slovo (gr. *Logos*), skrze ktoré povstal svet a kto-

rým drží pohromade; tvorivý prameň vnútorného svetla a života podobný duchovnému Slnku (Jn 1:1-18). Nachádzame ho v sebe ako sebakpeshajúci zmysel, ktorý nás psychicky sceluje a uzdravuje; zjavuje sa duši ako jej cieľ a vzor zdokonaleného, úplného Človeka; vytvára v nej slobodný stred, odkiaľ sa dokáže premôcť a utvárať seba samu. Tento duchovný prameň človeka vzpriamuje a vracia mu dôstojnosť; prekonáva hriech, čiže rozdelenie v nás aj medzi nami a kriesi tak sebestvom umŕtvenú dušu; očisťuje ju, odpútava od telesnosti a pozdvihuje k zreniu pravdivých *praobrazov* – no dalo by sa povedať aj *praslov*, ktorých súhrnom je Slovo a jednotlivými hláskami sú anjeli, čiže tvorivé princípy (gr. *logoi*) činné v srdci sveta.

Vianočné tajomstvo predstavuje zrod vyššieho, duchovného ja, ktoré povstáva v obetavej duši ako fénix a tvorí našu večnú, pravdivú časť. Vynára sa v duši ako mravná vertikála, integruje okolo seba ostatné duševné sily a pretože sa prejavuje cez živel duševného svetla a tepla, prirovnáva sa k iske a anjel Slnka má rolu vodcu anjelov. Takto charakterizujeme Krista ako mystickú skutočnosť, ktorá sa dá zažiť zvnútra, a súhlasíme s Jungom, že výroky o Kristovi osvetľujú psychickú dynamiku individuácie a zrodu celistvého Ja (nem. *Selbst*).

No Kristus nie je len skutočnosť duševná, ale aj sociálna a prírodná. Každá individuálna psychika má svoj cieľ, ktorým je pravé šťastie, lebo bez takej zacielenosti nie je ani zdravá. Z rovnakého dôvodu preto máme cieľ aj kolektívne a dejiny ľudstva majú smer: naučiť sa spolu žiť slobodne, pravdivo a s láskou, ak to máme vyjadriť čo najjednoduchšie. Je to len módnym akademickým blud hovoriť, že dejiny nemajú cieľ. **Kristus je zmyslom a cieľom dejín.**

Ježiš ohlasoval nebeské kráľovstvo, ktoré sa blíži a je už mysticky prítomné medzi nami či v nás (Mt 4:17, Lk 17:21). Obroda vertikálneho vzťahu každého jednotlivca k duchovnému svetu totiž obnoví aj horizontálne medziľudské vzťahy a privedie novú Zem, plnú pokoja. To bude Kristov druhý, definitívny príchod. Kto sa preporodí z ducha a mocou kríža vyženie zo svojej duše hada sebaklamu, tomu sa zvnútra začne zjavovať pravda. Preto sa kresťan smie riadiť vlastným svedomím namiesto vonkajších predpisov, ako to radikálne vyjadril apoštol: „*Kde je duch Pánov, tam je sloboda*“ (2Kor 3:17) alebo sv. Augustín: „*Miluj a rob, čo chceš!*“

Prví kresťania prežívali Kristovu prítomnosť tak konkrétne, ako napríklad sv. Pavol s Ananiášom, keď ich vnútorné videnia priviedli k sebe navzájom, takže museli byť presvedčení, že Zmŕtvychvstalý s nimi osobne komunikuje (Sk 9:10-17). Kde sa totiž zídu viacerí v duchu obetavej lásky pre vyššiu, ušľachtilú vec – tam zažijú akúsi zázračnú dynamiku udalostí riadených inteligenciou, ktorá ich všetkých jednotlivo presahuje a deje sa mimo ich vedomia (Mt 18:2). Kresťan vďaka pokore dokáže odovzdať veci nebu a vyšším silám, ako aj pozorne načúvať vlastnému vnútru. Vstupuje tým do dialógu s inteligenciou presahujúcou jeho osobný rozum, k akej pyšný človek nemá prístup.

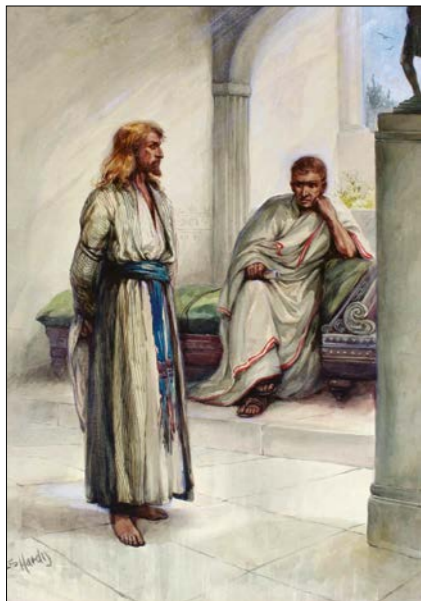
Kristov charakter akoby završoval axiálnu epochu a **axiálna epocha sa javí ako príprava na Kristov príchod**. Vezmime si Ježišov bezpodmienečný rešpekt k ľudskej slobode: neprikazuje, nedonucuje ani nesúdi, ale príkladným životom nám kladie otázku: aký je váš postoj? Necháva poslucháčov, aby sa sami spoznali v podobenstvách, kto chce. Ani Judášovi nič nevyčíta, len ho prenecháva vlastnému svedomiu. Alebo si všimnime, ako zvnútornil prikázania a nahradil staré, pokrvné vzťahy novým, duchovným príbuzenstvom

Simeon Solomon: Tajomstvo viery, 1870.

Monštrancia zvaná Pražské slnko, 1696.

Evelyn Stuart Hardyová: Čo je pravda? Kristus pred Pilátom, začiatok 20. stor.

Nikolaj Ge: Čo je pravda? Kristus pred Pilátom, 1890.

Henryk Semiradzki: Kristus a hriechnica, 1873.

(Lk 8:21, Kol 3:11). Ježiš znútorňil samotný pojem *mesiáša*, dovtedy očakávaného ako svetského knieža, ktoré raz nastolí pokoj a hojnosť. To je práve axiálny obrat od Starého k Novému zákonu.

Keď zákonníci k Ježišovi dovedli ženu pristihnutú pri cudzoložstve, bola to pasca: keby jej odpustil, usvedčili by ho, že navádza k porušovaniu židovských zákonov. On však povedal: „Kto z vás je bez hriechu, nech hodí prvý na ňu kameň“ (Jn 8:7). Nádherne! Dodržal zákon, avšak obrátil pozornosť sudcov do ich vlastného vnútra. Jeden po druhom sa všetci vytratilí a zanechali ich tam samých dvoch. Nazaretský nevyužil ženinu situáciu na to, aby naplnil odstrašujúci trest, ale na to, aby sa zmenila. Dal jej dôveru, ktorá ju zmenila. V evanjeliu toľko vyzdvihoaná viera si nevyžaduje dôkaz ani sa nemôže mýliť, pretože vôbec nespočíva v rozumovej informácii o faktoch z minulosti. **Viera je čin vôle zasievajúci budúcnosť.** Láska sa nemýli, ani nič netvrdí – láska tvorí nový svet.

Tak môžeme Krista zažiť trojako: ako skutočnosť duševnú, spoločenskú aj prírodnú. V kapitole o biológii sme opísali, ako evolúcia stavovcov smerovala k slobodnej individualite, sebautváraníu a sebaurčeniu z vlastného vnútra – inak povedané k Človeku. So vznikom srdca a chrčnice pred pol miliardou rokov bol položený biologický základ kresťanstva a **staršie prvohory boli axiálnou epochou geologického vývoja.** Kristus je alfou i omegou, počiatkom i koncom, iniciátorom aj cieľom zemských dejín (Zjv 1:8). Odpradávná zduchovňuje pozemskú prírodu, prinajmenšom vetvu stavovcov, a ktovie, či nie aj mimozemskú. Aspoň to je najlepšia filozofia, ku ktorej som dospel v snahe vyložiť si staré tradície vo svetle najnovších poznatkov.

Všetkým tým však stále hovoríme o Kristovi ako o *netelesnom* princípe či bytosti, ktorá je určite duševná, zrejme aj prírodná a možno i kozmická. Stal sa tento duch niekedy fyzickou osobou? Aký je vzťah medzi Ježišom a Kristom? Kresťanstvo sa v užšom zmysle definuje práve vierou, že Kristus sa vtelil v Ježišovi z Nazareta; že na prelome letopočtu v Palestíne „Slovo sa stalo telom a prebývalo medzi nami“ (Jn 1:14). Ježiš Kristus mal byť bohočlovekom, prvým bohom i človekom zároveň, pravzorom Adama zviditeľneným do mäsa a kostí. Je to tak?

Čo o Ježišovi spoľahlivo vieme? Okrem rozprávania kresťanov o ňom nemáme žiadne nezávislé správy. Nemáme nič z prvej ruky od očitých svedkov. Evanjeliá ani apoštolské listy nenapísali apoštoli; spisovali ich až generácie po odchode Ježišových súčasníkov. Prvých tristo rokov kolovali rôzne verzie, než sa vytvoril kánon a väčšinu textov vylúčili ako apokryfy.

Aj synoptické evanjeliá však podávajú udalosti okolo vzkriesenia protirečivo a nevedia sa dohodnúť ani na tom, kde, kedy a komu sa vlastne Ježiš narodil. Najstaršou časťou Nového zákona sú Pavlove listy a prvé z nich zrejme naozaj napísal Pavol po roku 50. Lenže Pavol je práve apoštol, ktorý sa s Ježišom nestretol fyzicky. Pavol hovorí z duchovného videnia, ktoré mal pred Damaškom: oslnilo ho svetlo a začul Kristov hlas (Sk 9:3-4).

Slovom, Ježiš nie je historický, ale legendárny. Niektorí učenci v snahe dopátrať sa historického Ježiša dospeli až k záveru, že nežil. Javí sa im len ako ďalšia verzia večného mýtu o slnečných bohoch, pričom dávno známe príbehy boli prenesené do konkrétneho prostredia. Spolu s väčšinou nepochybujem o tom, že učiteľ z Nazaretu žil, prijal krst v Jordáne a bol ukrižovaný za Poncia Piláta. Musel mať veľký vplyv na svojich žiakov. Lenže čo skutočne povedal a vykonal? Prečo v evanjeliách časom pribúdajú stále zázračnejšie prvky? Koľko z toho je legenda? To sa nedokazuje, ale verí. Dôvod, prečo sa stať kresťanom, je nakoniec čisto duchovný: skús to prijať a presvedč sa, čo zažiješ!

Pre kresťanskú filozofiu je Ježiš Kristus osou dejín. Dejiny od Krista vychádzajú aj k Nemu smerujú. Všetky veci sa nakoniec zjednotia a zmieria v Ňom (Ef 1:10). Ešte Hegel chápal Ježiša ako centrálny bod obratu v historickom vývoji vedomia: Predkresťanský štát sa zakladal na autorite, ktorá potláčala subjektivitu, aby zjednotila ľudí zvonku. Kresťanský štát naopak autoritu znútorňuje a zo subjektivity vyrastá, lebo kresťanstvo je náboženstvom slobody.

Ježiš čoby stredobod však vyznieva ako kultúrne podmienený názor obmedzený na Západ a jedno vierovyznanie. Jaspers preto hľadal os dejín, ktorá by sa dala stanoviť empiricky so všeobecnou platnosťou aj pre mimokresťanské kultúry. A našiel ju vo veľkom michaelskom období staroveku, ktoré nazval osovou dobou. Vtedy sa najvýraznejšie prejavilo ono znútorňenie morálky synchronne u viacerých civilizácií. Oproti nemu Voegelin trval na tom, že Vtelenie je jednorazová udalosť, ktorá sa odohrala na Západe. Orientálne náboženstvá sú inkluzívne, lebo Božstvo zostupuje na Zem periodicky u rôznych národov. Západná cirkev sa cíti byť exkluzívna, výlučná.

Ako preklenúť tento spor medzi Východom a Západom? Nie je neprekonateľný, ak si osvojíme nasledujúci obraz: Nebeský pravzor dokonalého Človeka prichádza na Zem cez sféru Slnka. Stupeň po stupni zostupuje po Jakubovom schodišti – zo sféry stálic od serafínov, cherubínov cez tróny, panstvá, sily, mocnosti, kniežatstvá, archanjelov a anjelov – až sa vtelí medzi ľuďmi. Taký obraz máme u Origena, podľa ktorého „Kristus, aby napravil všeobecný pád, ...stal sa anjelom medzi anjeli, mocnosťou medzi mocnosťami, ako sa stal človekom medzi ľuďmi“.^{Altrichter}

Skôr než sa Kristus stal človekom v Ježišovi, oduševňoval anjelské chóry a odtiaľ inšpiroval predkresťanské kultúry. Napríklad v perzskom zoroastrizme nachádzame čosi ako „kresťanstvo pred Kristom“. Zarathuštra hovorí o Ahurovi Mazdovi, veľkom duchu Slnka, ktorý sa blíži k Zemi a ktorého vo svojej mysli spoznal ako prvého a posledného (porov. Zjv 1:8). V čase konca hviezdy popadajú na Zem a premenia hory na rieky tekutého kovu (porov. Zjv 6:13, 2Pt 3:1-13). Spasiteľ (perz. Saošjant) ako vyslanec Slnka zvíťazí v konečnom boji dobra proti zlu a zviaže ducha tmy Ahrimana v zemských hĺbinách. Vzkriesi mŕtvych a pri poslednom súde oddelí cnostných, ktorých čaká večnosť na premenenej, zušľachtenej Zemi.

Narážky na Jezuliatko môžeme hľadať už vo veršoch indickej Rgvédy, kde

Domenico Morelli: Pavlovo obrátenie pred Damaškom, 1876.

Jean Restout ml.: Ananiáš vracia zrak sv. Pavlovi, 1719.

sa píše o večnom dieťati v nás, ktoré sa má narodiť. Alebo vidieť Krista pred Kristom v egyptskom Ozirisovi, ktorý „umrel, ale znova žije“, stal sa sudcom mŕtvych (porov. Zjv 1:18) a „vzorom pre všetkých tých, ktorí dúfajú, že premôžu smrť“.^{Eliade 2} Napokon v posledných storočiach pred začiatkom letopočtu sa predtucha Kristovej blízkosti črtá v obrazoch germánskeho Baldura, keltského Mabona či gréckeho Apollóna. **Zostup kozmického Krista sférami sa odzrkadľuje v predkresťanských slnečných kultoch.** Rímski cisári sa potom nechali uctievať zaživa ako bohovia práve od čias Ježišovho narodenia, akoby sa z kolektívneho podvedomia vynárala myšlienka, že bohočlovek by už mal byť na Zemi.

Tak sa do jasnejšieho svetla dostáva Ježišov výrok, že tu bol už pred Abrahámom (Jn 8:58). Alebo slová sv. Augustína: „Čo sa v súčasnosti nazýva kresťanským náboženstvom, existovalo už aj u starých, a nechýbalo v začiatkoch ľudského rodu, než sa Kristus zjavil v tele: odvtedy pravé náboženstvo, ktoré tu bolo už predtým, dostalo pomenovanie »kresťanské«.“^{Augustín} Justín Mučeník priamo menuje Sokrata ako príklad kresťana pred Kristom, aj keď sa Slovo vo svojej plnosti zjavilo až v Ježišovi. Sokratovou inšpirujúcou bytosťou, ako sám veril, bol onen jasný boh, o ktorom neskôr hovorí Steiner: „Apollón je tá anjelská bytosť, ktorá bola »oduševnená« Kristom“.^{Gleich}

Rysujeme tu obraz kresťanstva v oveľa širšom a hlbšom zmysle, než ako ho chápe cirkev. Nielen židovské, ale celé **dejiny sveta sú dejinami spásy.** A viaceré národy boli vyvolené, aby zušľachtili rôzne zložky ľudskej prirodzenosti ako prípravu na prebožštenie človeka. Klement Alexandrijský to naznačuje, keď hovorí, že Boh sa dal Grékom poznať prostredníctvom filozofie, rovnako ako sa Židom zjavil prostredníctvom prorokov. Židia mali za úlohu pripraviť Spasiteľovi fyzické telo, ale Gréci prepožičali kresťanstvu mentálny šat. Keď traja králi-mudrci z Východu priniesli Jezuliatku kadidlo, zlato a myrhu, boli to zušľachtené sily vôle, myslenia a cítenia – plody troch veľkých orientálnych kultúr (indickej, perzskej a babylonsko-egyptskej). Zarathuštrova hviezdna múdrosť sa musela spojiť do jednej bytosti s Buddhovým súcitom, aby sa do nej nakoniec mohla zniesť holubica Svätého ducha pri krste v Jordáne. Všetky tieto prípravy na svoj príchod riadil vlastne Kristus sám z vnútorných rovín prostredníctvom anjelských hierarchií, cez ktoré zostupoval.

Pohania nestoja mimo svätých dejín; ich mudrci vedia o príchode Syna, ktorý bol predpovedaný a túžobne očakávaný po celé veky. **Predkresťanské náboženstvá viedli ako predstupne ku kresťanstvu, ktoré ich všetky zastrešuje, prekračuje a korunuje spoločným zmyslom.** Neboli zblúdením histórie, boli súčasťou Plánu. Najušľachtilejší z našich predkov uctievali Krista tam, kde vtedy bol – nie na Zemi, ale v planetárnych sférach. Kto paušálne hromzí z kazateľníc proti orientálnym božstvám, možno pritom preklína aj Mazdu-Krista či Apollóna-Krista.

Ani kresťanská mládež nemá byť izolovaná pred orientálnymi vplyvmi; má ich naopak spoznať, aby logicky a organicky dospela ku kresťanstvu. Zdravou myšlienkou je len to, čo vyrástlo v duši z jej vlastnej pôdy od semienka až po kvetinu či strom; vtedy je živá, schopná ďalšej metamorfózy a rozvíjania. Zvonku prevzaté hotové dogmy zostávajú v duši trčať len ako cudzorodé, mŕtve a neplodné útvary, ktoré ju krivia a prekážajú v slobodnom pohybe. Preto musí aj živý Kristus povstať v osobnostnom vývoji mladého človeka po podobných cestách, po akých spelo ľudstvo historicky.

Medzi koncepciami svetových dejín na Východe a na Západe existuje často spomínaný protiklad: **východný model dejín je cyklický a západný je**

John Duncan: Klaňanie sa troch mudrcov, 1915.

lineárny. Archaické a donedávna orientálne kultúry chápali čas cyklicky. Aj pre človeka a kultúrnu sféru platilo, že „*niet nič nového pod slnkom*“ (Kaz 1:9). Všetko sa opakovalo v kruhoch ako ročné obdobia v prírode či obehy nebeských telies. Dejiny ako nezvratný sled jedinečných udalostí vlastne neexistovali. Až neskôr sa na Západe rozvinulo priamočiare poňatie – presvedčenie, že existuje nejaký smer a zmysel plynutia času, ktorý sa realizuje v histórii. Židovsko-kresťanské dejiny majú svoj začiatok i koniec: začínajú sa záhradou Eden a smerujú k Novému Jeruzalemu. Dejiny sú dejinami spásy a majú svoj cieľ. Sekularizovaná sa táto myšlienka potom premenila na západné predstavy o spoločenskom a technickom pokroku.

V minulosti sa dejiny neraz ponímali naozaj len ako večný návrat. Napríklad stoik Chryssippos bral dejiny exaktne deterministicky: každý veľký rok uvidí Sokrata, ktorý sa ožení s Xantipou, vypije boľhlav a zomrie. V Indii dodnes existujú sekty ako *Brahma Kumaris*, kde vážne veria, že dejiny sú ako 5000 rokov trvajúca dráma, ktorú stále opakujeme. O päť- či desaťtisíc rokov budete znova držať v rukách túto knihu, čítať aj myslieť si to isté; všetky tvory budú znova prežívať to isté a robiť rovnaké rozhodnutia vrátane chýb, aké už urobili pred päť-, desať- aj pätnásťtisíc rokmi. V takom obraze sveta nie je miesto pre slobodnú vôľu ani vývoj a život nikam nesmeruje.

Kresťanskí kazatelia tento protiklad radi absolutizujú, aby diskreditovali orientálnu filozofiu: lebo vo večnom kolobehu niet pre človeka žiadnej zmysluplnej perspektívy. Isteže, cyklický model bez lineárnej zložky nemá zmysel, ale prečo by sa mali navzájom vylučovať? Cyklický rozmer času bol oddávna známy aj na Západe a naopak, kolobeh znovuzrodenia (*sansára*) na Východe obsahuje lineárnu zložku: duša sa v opakovaných životoch zdokonaľuje a smeruje k vyslobodeniu. Je to skôr relatívny rozdiel, na čo kto kladie väčší dôraz. Archaický človek si všíma predovšetkým to bezčasové, čo sa večne opakuje, a orientálne filozofie kladú tento prvok do popredia. Naopak moderný človek má vyhranený zmysel pre čas a históriu, sústreďuje sa práve na to, čo je nové a tvorí pokrok. Čo sa opakuje, to ustupuje v západnom myslení do úzadia.

Cyklický a lineárny rozmer dejín sa nevyklúčujú, ale dopĺňajú; ba nie sú jeden bez druhého mysliteľné. Vzťah medzi nimi prirovnal Arnold Toynbee výstižne k pohybu kolesa, ktoré práve svojim otáčaním umožňuje pohyb vpred; alebo k člnku v tkáčskom stave, ktorý behá neustále sem a tam, aby sa pod ním na tkanine objavovali stále nové vzory. Podobne periodické kyvad-

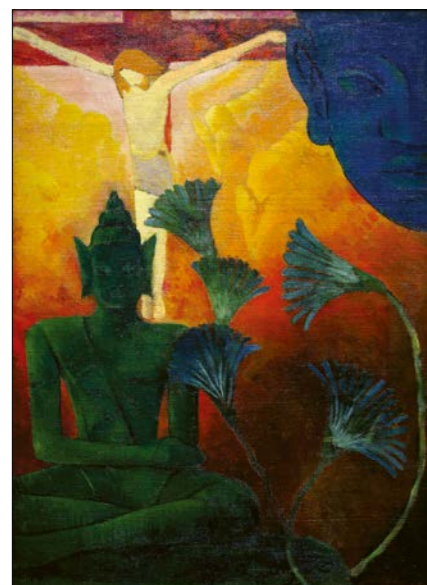
Gyula Benczúr: Klaňanie sa troch kráľov, 1913.

Georg Macco: Chrám narodenia v Betleheme, 1930.

James Tissot: Cesta troch mudrcov, 1894.

Paul Ranson: Kristus a Buddha, 1890.

Anjel pripomínajúci večnosť. Súkromný náhrobok z roku 1902.

lové pohyby nôh nám pri chôdzi umožňujú dostať sa z miesta na miesto; a pulzujúce rytmy v tlkote srdca, nádychu a výdychu nesú náš život od narodenia až po smrť.

Položme si však otázku: Prečo ľudstvo tak dlho chápalo svet len cyklicky? Lineárne poňatie času totiž nachádzame po prvý raz až v iránskom zoroastrizme a potom v židovstve a kresťanstve, odkiaľ sa prenieslo až do islamu. Odkrýva sa tu pred nami významná súvislosť: že totiž **rozmer duchovného pokroku vstupuje do povedomia ľudstva cez slnečné náboženstvo, kým lunárny kult posväčuje večný kolobeh**. Tento nový rozmer slobody sa najužšie spája s kresťanstvom a náboženstvami, ktoré pripravovali Kristov príchod. Krista tak spoznáваме ako bytosť, ktorá dáva dejinám smer. On je ten, kto nám umožňuje vyslobodiť sa z osudového determinizmu tým, že do večného kolobehu prírody vnáša vertikálny, morálny rozmer. Len vďaka nemu sa kruhy času menia na skrutkovice, ktoré sa už nekončia tam, kde sa začali, ale stúpajú nahor. Keby len anjeli samotní inšpirovali dejiny, všetky pravzory by sa navždy vracali v rovnakej podobe; vďaka Kristovi však podstupujú metamorfózu na novú a stále vyššiu úroveň.

Podľa Hegelovej filozofie dejín sa v prírode všetko donekonečna opakuje a človek sa od zvierat líši koniec koncov len tým, že má Krista. K tomu sa pripájame, len dopĺňame, že ide o relatívny rozdiel. Aj v prírode sa deje vývoj, len sa odohráva v oveľa pomalšom časovom meradle. Zvedomením prírody v kultúre u človeka dostáva rádovo vyššie obrátky. **Kresťanstvo sa vedome spája s tým Duchom, ktorý už dávno nevedome účinkoval v evolúcii stavovcov.**

V Indii ako najstaršej indoeurópskej kultúre nachádzame už predzvest kresťanstva v tom, že Indovia chápali cyklický poriadok sveta ako zajatie a žalár; usilovali sa prekročiť ho a vyslobodiť sa z večného kolobehu. Skutočne primitívne národy takú ambíciu nemali: cítili sa v prírodnom poriadku dobre a chceli v ňom zostať. Až tu sme pri **pravej podstate pojmov pohanstva a kresťanstva**, ak ich nechápeme len ako vonkajšiu formu, ale ako reálnu duchovnú substanciu, ktorá pôsobí naprieč celými dejinami a u všetkých národov. Kresťanstvo prichádza cez bránu Slnka a zasieva semená budúcnosti už v lone dávnych pohanských kultúr. Mesiac je bránou pohanstva, ktoré pod kresťanským náterom dodnes pokračuje v západnej kultúre.

Pohania preto chápali dejiny ako úpadok a kládli zlatý vek do minulosti, na začiatok dejín; kresťania naopak ako vzostup k zlatému veku v budúcnosti, na konci dejín. Čo sa tým vlastne myslí, ak povieme, že ten či onen národ „nemá Krista“? Chýba mu tá zušľachtujúca sila, ktorá by ho mohla povzniesť z deterministického prírodného kolobehu, v akom sa pohybuje. Aj technicky vyspelá civilizácia môže spohanštieť a zviezť sa po zostupnej špirále čoraz temnejších inštinktov do zakliatia osudových cyklov. A oslobodzujúci duch sebaaprekonania sa v opozícii k stagnujúcej cirkvi priodeje i šatom ateizmu. Ono slnečné knieža tak či tak vnáša do duší mravnú vertikálu a tým skutočný pokrok do dejín. **Kristus je ten, kto dáva Zemi jej zmysel a cieľ.**

SPozNAJTE PRAVDU A PRAVDA VÁS OSLOBODÍ.
JEŽIŠ KRISTUS